

TECHNOFEUDÁLIS DISZTÓPIA

Joel KOTKIN: *A neofeudalizmus eljövedele. Figyelmeztetés a globális középosztály számára.* Fordította: FORGÁCS Ildikó.

MCC Press, Budapest, 2024. 344 oldal, 5450 Ft

A nyugati világ rohamléptekkel halad az újrifeudalizálás, valamiféle „high-tech középkor” felé. A társadalmi mobilitás csatornáinak elzáródásával, az egyes egyének és részcsoporthoz közöti, antagonisztikusnak tűnő ellentétek megmerevedésével és a közösségek szétesésével, valamint a mindezekből fakadó válságjelenségekkel – mint például a demográfiai mutatók vagy a mentális egészség rohamos romlásával – szemben azonban védvonalat jelenthetnek a magántulajdonukhoz ragaszkodó, kockázatvállalásra képes polgárok, akik számára az igazodási pontot a családok és kisközösségi értékek jelentik – így foglalható össze röviden Joel Kotkin *A neofeudalizmus eljövedele. Figyelmeztetés a globális középosztály számára* című, magyarul az MCC Press gondozásában 2024-ben megjelent könyve. Az Európában nagyjából a Kr. u. 9. és 15. század közötti időszakban kialakuló, majd kiteljesedő hűbériség, azaz a feudalizmus és napjaink társadalmi-gazdasági realitásai közötti párhuzam elsőre meglehetősen tűnhet, az amerikai szerző mégis meggyőzően érvel amellett, hogy „ha a jelenleg világszerte észlelhető társadalmi tendenciák továbbra is érvényesülnek, akkor az egyéni szabadság és a széles körűvé váló társadalmi prosperitás időszaka után újra egy olyan korszakban találhatjuk magunkat, amikor a vagyon kevesek kezében összpontosul, a lehetőségek beszűkülnek, illetve a társadalmi mobilitás csatornáit elzáródnak.”

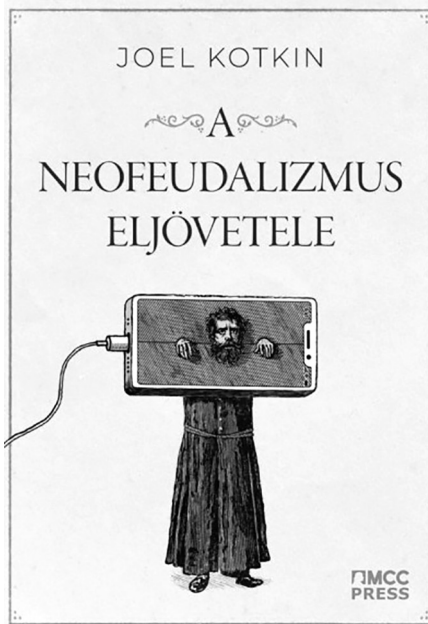
Előjáróban érdemes leszögezni, hogy a könyvet jegyző Joel Kotkin – öccsével, a Stanfordi Egyetemen oktató neves szovjetológussal, Stephen Kotkinnal ellentétben – nem történész, az egyébként már-már aránytalanul hosszú irodalomjegyzéket felvonultató kötet is inkább a szó jó értelmében provokatív,

továbbgondolásra érdemes vitairat, mintsem tudományos munka. Ezért aligha meglepő, hogy az elsősorban urbanisztikával foglalkozó író-publicista a „neofeudalizmus” fogalmát és a hozzá kapcsolódó, középkori társadalmi berendezkedést leíró terminusokat is meglehetősen lazán, leegyszerűsítően kezeli. Bár a ma már általános történelmi véleménnyel össz-

hangban a szerző maga is elismeri, hogy a középkor évszázadai korántsem jellemezhetőek monolit és statikus, fejlődés- és egyéniségellenes „sötét” korszakként, illetve helyenként elismerően szól az egyház és a vallásos hit akkori szerepéről, Kotkinnál a feudalizmus és a középkori katolicizmus összességében mégis erősen negatív töltetet hordoz. Ugyanakkor jelentős a különbség a kötet által használt analógiák és a háttérképek építésétől a sokszínűségi programok felszámolásáig minden konzervatív intézkedést előszeretettel „középkorinak” nevező balliberális publicisztikai fordulatok között.

A szerző bírálatának keresztülvétele azonban ugyanis a technológiai vállalatok mindenható uraiból verbuválódó új „nemesség” mellett éppen a „papság”, azaz a tömegtájékoztató és a kultúra vezető pozícióit kiszajátító progresszív elitcsoportok állnak. Bár a szerző által felállított diagnózis leginkább az Egyesült Államok nyugati parti nagyvárosaira érvényes, a jelenség a nyugati világ, sőt a földkerekség egészére érvényes tendenciákat takar.

A könyv alapgondolata tehát meglehetősen egyszerű: Kotkin szerint a középkor társadalmi hierarchiája kísértetiesen emlékeztet napjaink társadalmi folyamataira, illetve fordítva, az élesedő gazdasági egyenlőtlenségek és a társadalmak atomizálódása az egyre inkább ellenőrizhetetlenné váló technológiák

fejlődéssel, a mesterséges intelligenciával és a mindent átszövő megfigyeléssel együtt elhozhatja a neo- vagy inkább technofeudalizmus korát, amelyben a pozícióit veszített, zsugorodó középosztály, azaz a „köznemesség” észrevétlenül válik vagyontalan és kiszolgáltatott „új jobbágysággá”. A Kotkin által felvázolt neo-feudális rend csúcán az oligarchák, azaz az új nemesi osztály áll. A techmonopóliumok egyre gazdagodó urai Mark Zuckerbergtól az Amazon-vezér Jeff Bezosig olyan vagyonnal bírnak, amely országokéval vetekszik, befolyásuk pedig már most túlmutat a szuverén nemzetállamok lehetőségein és korlátain. Kotkin szerint a techoligarchák nem pusztán üzleti logika alapján tevékenykednek, hanem megszállottan törekednek arra, hogy saját progresszív elképzeléseiknek világszerre érvényt szerezzenek; ez lényeges eltérés az elmúlt évszázadok hipergazdagjainak többségéhez képest. A Szilikon-völgy elitje ráadásul aggasztóan szorosan együttműködik az ember és gép közötti határvonal elmosását zászlajára tűző transzhumanista ideológusokkal. A korábbi időszakok kapitalista vállalkozóival ellentétben a techoligarchák nem érdekeltek az alacsonyabb társadalmi osztályok felemelkedésében, hanem a feltétel nélküli alapjövedelemhez hasonló programokkal igyekeznek állandósítani a kontrollt a társadalom nagy többségét alkotó tömegek felett.

Ebben az új feudalizmusban a „papság” – azaz a véleményformáló elit, az egyetemi emberekből, médiamunkásokból, bürokratákból és különféle tanácsadókból, valóságmagyarázókból álló osztály – szerepe elsősorban az oligarchia vezető pozíciójának legitimálása, a technemesség hatalmi céljainak és módszereinek „megtámasztása”, az értelmezési monopólium kiépítése. A papság tagjai paradox módon szinte kizárólag erősen szekuláris, a vallással szemben közömbös vagy vele szemben egyenesen ellenséges emberek, akik viszont előszeretettel sajátítják ki és parazitizálják a kereszténység hittételeit. A neofeudalizmus társadalmi hierarchiájának grádicsain lefelé haladva következik a gazdasági növekedésből nem vagy alig részesülő, stagnáló jövedelmű „kisbirtokosság”, azaz az egyre inkább szorongatott helyzetben lévő, zsugorodó középosztály, végül pedig a legkiszolgáltatottabbakból, az egykori ipari munkásosztály képviselői nélkül maradt maradványaiból és a „hagnigazdaságban” dolgozó alkalmi munkavállalókból álló „jobbágyság”. A lecsúszó középosztály és a még reménytelenebb helyzetben lévők, például a munkaerő-kölcsönzők által alkalmazott rétegek számára az anyagi biztonság és a saját otthon megteremtése, ezáltal pedig a felnőtté válás egyre inkább elérhetetlen álomává válik, sokan felnőttként is kollégiumszerű szállásokon vagy a hajléktalanság határán kénytelenek tengetni életüket az irreális megélhetési költségek miatt. Mindez szükségszerűen hozza magával azt a nyomort és káoszt, amelyet Los Angeles vagy Portland utcáin a helyiek már megszokhattak;

a történelem arra tanít, hogy a nagyvárosok prosperálása erős, gyarapodó középosztály nélkül elképzelhetetlen. A Kotkin által felvázolt disztópia talán nem is az európai feudalizmusra, hanem az indiai kasztrendszer egykor áthatolhatatlan megosztottságaira emlékeztet. A stabil és biztos megélhetést nyújtó munkahelyek hiánya pedig családhoz és még kevesebb gyermekhez vezet. Az elitegyetemek zárt világa, a megfizethetetlen tandíjak miatt a kitörés szinte lehetetlen.

Talán a könyv egyik legérdekesebb, a középkori analógiát erősítő megállapítása az, hogy a társadalom mobilitásának csökkenése nem csupán az egyes társadalmi rétegek közötti növekvő átjárhatatlanságban, hanem szó szerinti értelemben, azaz az emberek mozgásának korlátozásában is megnyilvánul. Miközben a progresszív elitek előszeretettel állítják szembe a hagyományos, helyhez kötött életmódot a dinamizmust és a rugalmasságot megtestesítő „akárhhol”-életmóddal (David Goodhart), sőt a nemzetközi migránsokat is egyszerűen csak „mozgásban lévő embereknek” nevezik, a progresszív papság célkeresztjében ott találjuk az ingázásra épülő kertvárosi életmódot, az autózást vagy akár az olcsó repülőjegyeket. Szintén ebbe az irányba hatottak a koronavírus-járvány idején életbe léptetett, a munkásokat és az alsó középosztályt aránytalanul sújtó drákói korlátozások.

Mitévő lehet ebben a helyzetben az egyén és a társadalom? A könyv zárófejezetében Kotkin újabb utópiák helyett a remény forrásaira mutat rá. Véleménye szerint a saját tulajdonához és a nyugati kultúrkör vívmányaihoz ragaszkodó, közösségekbe és helyi köztudásokba ágyazott „parasztság” és „kisbirtokosság” az a két réteg, amely társadalmi súlyánál és gazdasági helyzeténél fogva még elég erős ahhoz, hogy letérítse a társadalmat az újrafeudalizálódás útjáról, amelynek végpontja a techoligarchák zsarnoksága a vagyontalan és kitörni képtelen tömegek felett. Ehhez pedig elengedhetetlen a társadalom alapegységét képező, de a „papság” által folyamatosan támadott család intézményének megerősítése, amely oázist jelenthet a túltechnologizált, elszemélytelenedő világban.

James Howell 17. századi walesi író és történész sokat idézett észrevétele az eredeti, forrásnyelvi és az idegen nyelvre fordított szöveg közötti eltérést a török szőnyegek felülete és hátoldala közötti különbséggel érzékelteti. A szőnyegek hátoldala durvább anyagú, a minták a felülethez képest dísztelenebbek, torzabbak, de mégiscsak ugyanannak a darabnak a két oldaláról, két arcáról van szó. Ehhez hasonlítható a párhuzam a középkori feudalizmus és a Kotkin által leírt neofeudális disztópia között. A feudális Európa lovagi erényeit, a gótikus székesegyházak szépségét hiába keresnénk a Szilikon-völgy techoligarchái által megálmodott „szép új világban”. Az már az alcímben megidézett globális középosztályon múlik, hogy a figyelmeztetést meghallja-e.

SULLIVAN FERENC